

Exegetische notities eerste lezing

Handelingen 14,21-27

Oosterse Kerken of Oosters christendom is de term die oorspronkelijk werd gebruikt voor de kerkgenootschappen in het oosten van het Middellandse Zeegebied, in het bijzonder die in het Byzantijnse Rijk. Tegenwoordig wordt ermee bedoeld de kerken van Oost- en Zuidoost-Europa en van het Midden-Oosten. Door emigratie bevinden zich vele leden van Oosterse Kerken in West-Europa en Amerika, zodat het begrip niet meer uitsluitend geografisch bepaald is.

De eerste lezing staat vol van geografische namen van streken en steden die zich bevinden in het huidige Turkije. Paulus bezoekt tijdens zijn eerste zendingsreis samen met Barnabas Lystra (Gökyurt), Ikonium (Konya), Pisidië (Anadolu), Pamfylië (gebied tussen Lycië en Cilië), Perge en Attalia (beide in de huidige provincie Antalya) en Antiochië (Antakya). Zij moedigen daar de gemeenteleden aan te volharden in hun geloof en zeggen *dat wij door vele kwellingen het Rijk Gods moeten binnengaan*. Deze uitspraak roept enkele vragen op. Wie zijn bedoeld met ‘wij’? Gaat het alleen om Paulus en Barnabas, heeft de evangelist Lucas (ook de schrijver van de Handelingen van de apostelen) het ook over zichzelf, of worden hier alle gelovigen bedoeld? En verder: wat houden die *kwellingen* dan in? Het Griekse woord betekent letterlijk ‘verdrukking’. Lucas schrijft eerder over Jozef uit het Eerste Testament die door zijn broers was verkocht. God maakte een eind aan diens verdrukkingen, maar een hongersnood zorgde voor nieuwe *kwellingen*.¹ En na de dood van Stefanus worden de leerlingen onderdrukt en verdreven.² Paulus betreft de *kwellingen* later ook geheel op zichzelf.³ *Kwellingen* zijn blijkbaar het gevolg van de vervolgingen waaronder de eerste christenen te lijden hebben.

In alle bezochte plaatsen stellen zij oudsten (letterlijk ‘presbyters’ = priesters) aan en de bijeengebrachte gemeente van Antiochië krijgt tenslotte van hen te horen dat God *voor de heidenen de poort van het geloof had geopend*, een opvallende beeldspraak voor Lucas omdat hij het woord ‘poort’ bijna uitsluitend in letterlijke zin schrijft.⁴ De poort sloot eerder het geloof voor de volkeren af, maar is nu geopend. Het is ook de poort *tot* het geloof.⁵

Exegetische notities antwoordpsalm

Psalm 145,8-9.10-11.12-13^{ab}

Psalm 145 is de enige psalm die in het opschrift ‘loflied’ wordt genoemd welke naam ook aan het hele psalterium is gegeven in het Hebreeuws: *tehilliem*, ‘lofliederen’. Het begin van de psalm is in de liturgische antwoordpsalm geworden tot het refrein. Het Hebreeuwse werkwoord ‘loven’ betekent letterlijk ‘verhogen’ en duidt in overdrachtelijke zin op alles wat het

¹ Handelingen 7,10-11.

² Handelingen 11,19.

³ Handelingen 20,23.

⁴ Metaforisch gebruikt hij het verder nog een keer in zijn evangelie (Lucas 13,24).

⁵ De Griekse genitivus van het woord ‘geloof’ maakt deze vertaling ook mogelijk.

gemiddelde niveau in kwantiteit, kwaliteit of aanzien overstijgt. 'Verhogen' is: iemand in achtting doen stijgen, zijn verhevenheid in de gemeenschap erkennen, zijn naam hooghouden.⁶ Wanneer God 'koning' wordt genoemd, betekent dit dat hij één boven allen is en dat allen onder één zijn.⁷ De koning staat boven het particuliere belang en is er voor allen. Hij regelt de onderlinge verhoudingen zo, dat ieder tot zijn recht komt en de integriteit van het geheel bewaard blijft. Psalm 145 is een van de in de joodse liturgie meest gezongen psalmen. De beginletters van de verzen volgen het Hebreeuwse alfabet. In zijn loflied lijkt de psalmist volledig te willen zijn. In de ogen van kerkvader Origenes was de psalm 'het volmaakte dankzeggingslied'. De psalmist laat in zijn herhalingen zijn bedoeling zien. Hij roept in herinnering wat er gebeurde na de episode van het gouden kalf: JHWH leert een bijna wanhopige Mozes op welke eigenschappen van JHWH de mens een beroep mag doen. Het is een vrij unieke geloofsbelijdenis in de Bijbel omdat een opsomming van heilsfeiten ontbreekt.⁸ Deze plechtige openbaring verwoordt kernachtig de betekenis van JHWH (in de vertaling van de antwoordpsalm 'De Heer') in de joodse traditie. In een loflied kwijt de mens zich van zijn belangrijkste taak tegenover zijn Koning: het prijzen en erkennen van Gods grenzeloze goedheid en de pracht van zijn koninkrijk.

Exegetische notities tweede lezing

Openbaring 21,1-5^a

George Bernard Shaw (1856-1950), de Ierse toneelschrijver, socialist, theatercriticus en vrijdenker, karakteriseerde de Apokalyps van Johannes ooit als een merkwaardige verzameling hallucinaties van een drugsverslaafde. Oneerbiedig of niet: het boek fascineert nog altijd talloze theologen, literatuurwetenschappers en cijferfetisjisten. Allen hebben geprobeerd de tekst van de duistere openbaring soms letterlijk te ontcijferen. Het gebrek aan helderheid heeft er wel voor gezorgd, dat de tekst polyinterpretabel is en in iedere tijd geactualiseerd kon worden. Bij alle onduidelijk over de inhoud stond in elk geval vast dat dit boek de afsluiting van de Bijbel moest vormen.

Vandaag horen we in de liturgie een deel van het slotvisioen. Een dreigend, angstaanjagend en intimiderend sluitstuk dat glorieus, troostend en verlossend eindigt. Ziener Johannes aanschouwt op het eiland Patmos⁹ na de visioenen van ondergang en barensweeën, de komst van een nieuwe hemel en aarde. Het gaat niet om een restauratie van de eerdere hemel en aarde, want die *waren verdwenen en de zee bestond niet meer*. Voor mensen voor wie de zee de plaats is van monsters, zoals het zevenkoppige beest¹⁰ is dit een heerlijke gedachte. Er is sprake van iets *nieuws* waarbij Jeruzalem, het troetelkind van God, een centrale plaats vervult waar God onder de mensen woont. De joodse achtergrond van dit visioen is hiermee onmiskenbaar en sluit aan bij diverse profetische gedachten uit het Eerste Testament.¹¹ Aan het slot

⁶ Vergelijk het Griekse werkwoord *megalunoo* en het Latijnse *magnificare* in het begin van het *Magnificat* (Lucas 1,46),

⁷ Vergelijk Rechters 9,2.

⁸ Exodus 34,6.

⁹ Openbaring 1,9.

¹⁰ Openbaring 13,1.

¹¹ Zie bijvoorbeeld Jesaja 65,17, Ezechiël 37,27, Zacharia 2,14-15.

van de lezing neemt God zelf het woord, het is de eerste en ook enige keer in de Apokalyps, waardoor zijn woorden extra gewicht krijgen: *Zie, Ik maak alles nieuw*. Ook hier resoneert een profeet,¹² maar nu geldt de vernieuwing voor *alles*. Dat mag je gerust een geweldig *perspectief* noemen. Inzicht is een *doorzicht* geworden.

Exegetische notities Evangelie

Johannes 13,31-33^a.34-35

De hoofdstukken 13 tot en met 17 vormen de langste scène uit het Johannesevangelie. Narratief ligt het verhaal volledig stil. Behalve de voetwassing en het vertrek van Judas worden er geen verdere acties verteld. Het is een aaneenrijging van gesprekken en toespraken die eindigt met een gebed. Na het weggaan van Judas in de nacht¹³ is Jezus *nu* vrij zijn leerlingen voor te bereiden op de tijd die komen gaat. Met zijn woord en geest daagt hij ze uit om de liefde, die hij zelf heeft waargemaakt, in praktijk te brengen. De evangelielezing van vandaag valt in bij de aanvang van de tafelgesprekken die in het evangelie doorlopen tot hoofdstuk 15.

Nu is de Mensenzoon verheerlijkt en God is verheerlijkt in Hem. Deze belangrijke uitspraak maakt duidelijk dat Jezus in de ogen van Johannes geen schandelijke dood stierf. Het hele ‘lijden’ van Jezus is het ‘verheerlijken’¹⁴ van de Mensenzoon die begon nadat Judas in de nacht wegtrok om Jezus’ overlevering te voltrekken. Jezus spreekt zijn leerlingen aan met *teknia*, ‘kindertjes’. Omdat het in het Johannes-evangelie de enige keer is dat hij hun zo aanspreekt is het des te ontroender. Het Griekse woord is afgeleid van een werkwoord dat ‘ter wereld brengen betekent’.¹⁵ Zo’n aanspreekvorm moet wel klinken in een huisgemeenschap die zich bewust is van de aanwezigheid van een goddelijk scheppende kracht. Jezus spreekt over een tijd die *kort* zal zijn. Het is een beslissende tijd waarin de verheerlijking van de Mensenzoon een smartelijke scheiding van zijn leerlingen betekent. Maar ze blijven niet verweesd achter. De scheidende leraar staat er alleen voor en geeft hun een *nieuw gebod*. Het liefdesgebod stamt al uit het Eerste Testament: *Heb je naaste lief als jezelf*.¹⁶ *Nieuw* is nu de fundering: *zoals Ik u heb liefgehad*. Verbondenheid in wederzijdse liefde moet het kenmerk zijn van Jezus’ leerlingen. Zo’n verbondenheid maakt het afscheid nemen misschien ook dragelijk.

Focus

“Liefhebben”

De evangelielezing geeft aan dat liefhebben de opdracht van de leerlingen is. In de eerste lezing horen we hoe leerlingen op weg daar met succes aan begonnen zijn. En de tweede lezing

¹² Jesaja 43,19.

¹³ Johannes 13,27-30.

¹⁴ Het Griekse *doksazoo* is een van de kernwerkwoorden in het Johannesevangelie en zou minder vrouwonvriendelijk ook vertaald kunnen worden met ‘prijzen’ of ‘eer geven’. De NBV vertaalt: *Nu is de grootheid van de Mensenzoon zichtbaar geworden*.

¹⁵ *Tiktoo*.

¹⁶ Leviticus 19,18.

laat visionair zien waar dat uiteindelijk op zal uitlopen. *Liefde trekt in Jou haar heerlijk spoor.*¹⁷

¹⁷ De door Kees Waaijman voorgestelde evangelieacclamatie van deze zondag (In: Lof zij U Christus, Heeswijk 2015, 199).